

KÖNYVEKRŐL

Réthy Endréné, Schaffhauser Franz és Szabolcs Éva (szerk.): Iskolák és iskolareformok Magyarországon és Svájcban. Schulen und schulreformen in Ungarn und in der Schweiz.

Osiris Kiadó, Budapest, 2000. 195 o.

A könyv a magyar-svájci „Intézményszervezet – pedagógiai innováció – didaktikai variancia” címet viselő, 1996-ban lezárult kutatási projekt eredményeit tartalmazza hat szerző tolmácsolásában. Réthy Endréné, Schaffhauser Franz és Szabolcs Éva (ELTE-BTK Pedagógia Tanszék), valamint Hans Dadertscher, Hans-Ulrich Grunder és Christine Vogel (Berni Egyetem Szekundárfokozatú Tanárképző Kar) írásaikat elsősorban oktatásügyi és oktatáspolitikai szakembereknek ajánlják, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy az érintett intézmények és országok közötti információcserét ily módon is elősegítsék. E célt szolgálja többek között rövid szakmai önéletrajzuk és elérhetőségük (levelezési cím, telefonszám, fax-szám, e-mail cím) – könyv végén található – közzététele. A fentiek mellett megállapításaik sikerrel alkalmazhatók a tanárképzésben és a pedagógus továbbképzésekben is.

A kötet – gazdasági okokra hivatkozva – sajátos szerkesztésű, ami a tartalomjegyzékből nem derül ki egyértelműen az olvasó számára. A Svájcra vonatkozó részek ugyanis csak magyar nyelven olvashatók, a magyar vonatkozásúak pedig részben csupán németül. Sajnálatos módon a két nyelv használatának váltogatása nem minden rész esetében történik meg. Így főleg a németül jól tudó, magyar anyanyelvűek hasznosíthatják a leírakat.

A tartalomjegyzék után a kötet a szerkesztők előszavával folytatódik. Ezt követi az egyik svájci szerző által írt bevezető, amelyből egyértelműen kiderül az egyeztetett szempontok alapján és azonos módszerekkel végzett kutatás célja, és nyomon követhetővé válik a projekt menete.

A Magyarország és Svájc oktatás- és iskolapolitikai helyzetének széleskörű feltárása (szakirodalmi elemzés és empirikus vizsgálat együttes alkalmazása) során kapott eredményeket a kötet három fő fejezete ismerteti.

Az első – terjedelmét tekintve a leghosszabb – fejezet elsősorban alkotmányszövegek, törvények, iskolai rendtartások áttekintésével keresi a választ az alábbi kérdésekre: Milyen törvényileg meghatározott szervezete van az iskolának? Melyek az engedélyezett iskolaformák? Hogyan viszonyulnak egymáshoz a különböző iskolatípusok?

Először a magyarországi helyzetet tanulmányozhatjuk – német nyelven – a XVIII. századtól egészen napjainkig. (Erre azonban a címben semmilyen utalás nincsen.) A szerzők kronologikus sorrend szerint haladnak, az adott korszak oktatásügyét meghatározó törvényekre helyezve a hangsúlyt. Az olvasó kiindulásként a két Ratio Educationison keresztül kaphat betekintést a hazai oktatásügy állami szabályozásába. Ezt követően a dualizmus korából az 1868-as népiskolai, az 1883-as középiskolai és az 1891-es óvodai törvény rendelkezéseivel, valamint a népiskola, a polgári iskola és az érettségivel záródó középiskola tartalmi jegyeivel ismerkedhet meg behatóbban.

Az I. világháború utáni időszak sajátosságainak kiemelését a Tanácsköztársaság köznevelési reformjával kezdik a szerzők. Majd az 1919-1945 közötti, magyar iskolarendszert meghatározó törvények közül az 1921-es, az 1926-os és az 1940-es népiskolai, az 1927-es polgári iskolai, az 1924-es, az 1926-os és az 1934-es középiskolai törvények legfontosabb rendelkezéseit értelmezik. Az 1945 utáni oktatásügy elemzésekor külön alfejezeteket szánunk az általános iskola létrehozásának, az 1946 utáni reformoknak és tanterveknek, az iskolák államosításának, az 1961. évi III., az 1985. évi I. és az 1993. LXXIX. törvénynek. A magyarországi iskolatörténet bemutatását a jelenleg érvényben lévő alkotmány iskolapolitikai vonatkozásaival zárják. Tehát a hazai is-

kolarendszerben bekövetkező sorozatos változások megértése érdekében – a teljesség igényével – minden jelentős állomást érintenek. Az itt leírtakat (német nyelven) négy melléklettel is kiegészítik: három, különböző korszakra jellemző iskolarendszer vázlatos ábrájával, valamint egy, a magyar oktatásügy irányítási szintjeit jelző ábrával.

A svájci – magyarul íródott – történeti áttekintés is a XVIII. századtól indul (ami szintén csak a szövegből derül ki), de szakirodalom hiányában csupán a XX. század első felének történéseiig terjed. Mivel Svájcban ez időszak alatt alig voltak nagyszabású tervezetek és központi művelődéspolitikai döntések, ezért ebben a részben nem törvények sorával találkozhatunk, hanem egy szinte törésmentes folyamatot követhetünk nyomon. További különbség a két ország között, hogy itt nem a történeti egymásutániságra, hanem az alkotmányjogi és az oktatáspolitikai aspektusokra helyeződik a hangsúly.

A szerzők először a kantonális alkotmányokon keresztül ismertetik az oktatás és az iskola mai helyzetét majd az idáig vezető utat mutatják be. Kiindulópontjuk *P.A. Stapfer* helyvét miniszter 1799-ből való Enquete-ja, melynek megállapításairól és hatásairól részletesen szólnak. Ezután a népiskola és a felső népiskola fejlődését vizsgálják a továbbképző iskolák, a tanárképzés és a reformpedagógiai mozgalom szempontjából. A kantonális iskola-felügyelők konferenciájának bemutatása után az iskolák II. világháború előtti és utáni helyzetét vázolják fel egészen 1954-ig. Itt azonban megszakad a történeti áttekintés a fent említett okok miatt. Több évtizedet átugorva az 1990-es évektől folytatódik Svájc iskolatörténete. Ebben az utolsó pontban az oktatásügy átalakításának időszerűségét indokolják a szerzők az alapfoktól a felső tagozat második szintjéig bezárólag.

A szöveghez kiegészítésként, illetve magyarázatként sok lábjegyzet tartozik. A svájci iskolarendszer vázlatos modellje – Magyarországhoz hasonlóan – mellékletben szerepel, erre azonban a megfelelő helyen nem történik utalás.

Az első fejezet a két ország iskolatörténetének kronológiai-tematikus összehasonlításával zárul (kizárólag magyar nyelven). Ebből a részből világossá válhat az olvasó számára, hogy a számos eltérés, ami Magyarország és Svájc iskolarendszere között található mind a múltat, mind a jelent tekintve, elsősorban az eltérő államszervezettel, bel- és külpolitikával magyarázható.

A második fejezet az állami és a magánkezdeményezések körében létező reformmodellek minőségi elemzését tartalmazza, különböző pedagógiai programok és szervezeti modellek tanulmányozásán keresztül. A szerkesztők itt ugyanazt az elvet követik, mint az előző résznél. (Először a magyarországi helyzet következik németül, majd a svájci magyarul, végül az összehasonlítás csak magyar nyelven.)

Az 1945 előtti magyar iskolareformokon belül olvashatunk a gyermektanulmányi mozgalomról, a Montessori- és a Waldorf-pedagógia hazai alkalmazásáról, erdei iskolák létrehozásáról, *Nagy László* Didaktikájáról, *Domokos Lászlóné* Új Iskolájáról, *Nemesné Müller Márta* Családi Iskolájáról és a szegedi Cselekvő Iskoláról.

Az 1945 utáni időszak reformtörekvéseit a szerzők sokoldalúan kívánják megvilágítani az olvasó számára. Először az 1946-os, az 1950-es, az 1962-es, az 1978-as általános iskolák számára készült tantervek újszerű vonásaira hívják fel a figyelmet. Majd az iskolakísérletekről szólnak, kiemelve közülük a *Gáspár László* vezette szentlőrincit és a *Winkler Márta* nevéhez kötődő budapestit. Ezután a különböző módszertani törekvések leglényegesebb jegyeit vázolják fel. Itt rövid jellemzést adnak a Tolnai-féle olvasástanításról, a Lovász-féle anyanyelvi programról, a Meixner-módszerről, a Varga-féle komplex matematikaoktatásról, valamint a Zsolnai-féle nyelvi-irodalmi és kommunikációs programról. Majd néhány további iskolaprogram megemlézése után az alternatív iskolák alapítására vonatkozó törvényi szabályozásokról, valamint az azok hatására létrejövő intézmények felsorolására térnek rá. Végül a jelenlegi magyar iskolák autonómiájáról szólnak.

A svájci reformpedagógiai törekvések történeti áttekintése – Magyarországgal ellentétben – már az első fejezetben megtörténik. Így célszerű, ha az olvasó az ottani iskolareformok sajátosságainak tanulmányozása előtt visszalapoz ehhez a részhez a jobb megértés érdekében. Itt derül ki ugyanis többek között az, hogy Svájcban időben és tematikailag is tágabban értelmezik a reformpedagógiát, mint hazánkban.

A jelenlegi helyzetet tekintve Svájcban a különböző fokozatú magániskolák alapítása és működtetése alapvetően szabadon történhet. E terület elemzője a legnagyobb problémát itt abban látja, hogy ezeknek az intézményeknek az állami finanszírozása – törvényi háttér hiánya miatt – nem megoldott.

A magániskolák mellett a szerző kitér a 70-es évek óta létező alternatív iskolákra is, melyek jellemzőit az alábbi öt pontban foglalja össze: 1. önkormányzattal rendelkeznek; 2. pénzügyileg önállóak; 3. nem felekezeti iskolák; 4. pedagógiai koncepciójuk középpontjában az egészséges, szociális, önmeghatározáson alapuló és integrált tanulás áll; 5. fontosnak tartják a szülők iskolai munkában való közreműködését.

Könyvekről

Végezetül, *Ivan Illich* radikális iskolakritikájának Svájcra vonatkoztatása után a fenti reformtörekvések állami intézményekre való hatásáról olvashatunk.

A két ország iskolareformjainak összehasonlítását tartalmazó rész egyik lényeges megállapítása az, hogy míg Magyarországon a magán-, illetve alapítványi iskolák egyre inkább befolyásolni látszanak az állami iskolákat, addig Svájcban a szabad fenntartású iskolák az állami iskolák alternatívái kívánnak maradni.

A könyv harmadik nagy fejezete – magyar nyelven – az állami és a magániskolák didaktikai jellemzőit mutatja be a szerzők által végzett – Magyarország és Svájc iskoláinak gyakorlatában alkalmazott munka- és oktatási formák feltárását szolgáló – empirikus kutatás tükrében.

A kutatás tárgya, célja és hipotézise után betekintést kaphatunk a vizsgálat módszerébe és a mintavételbe. Ebből a részből megtudhatjuk, hogy a 38 kérdést tartalmazó kérdőíves felmérés (melynek teljes szövegét az 5. Mellékletben olvashatjuk) mindkét országból 30–30 állami és szabad fenntartású iskola igazgatójának, vezetőinek, osztályfőnökeinek a részvételével történt, figyelembe véve az alternatív iskola terminológiájának értelmezésében való eltéréseket magyarországi és svájci viszonylatban.

E fejezet második egységében a kutatók a vizsgálat eredményeit az alábbi négy témakör köré csoportosítva mutatják be: 1. személyi és munkafeltételek; 2. az iskola helyzete; 3. a reformok jellemzői; 4. az oktatási formák sajátosságai. A kérdőív kérdései szerint haladva először mindig a magyarországi adatokat interpretálják, majd a svájciakat. Ezt követi a két ország összehasonlítása, ami majdnem minden esetben egy-egy táblázattal zárul.

Ettől a menettől eltérve, a személyi és munkafeltételeket csak a svájci iskolákat alapul véve összegzik. (A magyarországi vonatkozások a későbbiekben sem kerülnek közzétételre.) Az eredmények összefoglalása és a következtetések levonása viszont csupán hazai viszonylatban történik meg. Így többszörösen is hiányérzet támadhat az olvasóban. Ezt pótolhatja némiképp a kötet záró része, mely „Szinkronitások és párhuzamok” címen a kutatás legfontosabb megállapításait a két országra vonatkozóan foglalja össze.

A szövegben számos szakirodalmi hivatkozás található. Ezek forrásai szerepelnek az irodalomjegyzékben; a magyar oktatásüggyel kapcsolatosak magyar nyelven, a Svájcra kapcsolódóak pedig németül.

Összegezve, a könyv olyan összefoglalását adja a két ország iskolarendszerében a XVIII. századtól egészen napjainkig bekövetkezett változásoknak, amelyek nélkülözhetetlenek a magán- és az alternatív iskolák működésének megértéséhez. Ezért feltételezhető, hogy oktatásügyi és oktatáspolitikai szakemberek mellett a leendő és a már aktívan működő pedagógusok is sokat profitálhatnak a leírtakból. Rajtuk kívül azonban azok is haszonnal forgathatják ezt a könyvet, akik csupán érdeklődésből kívánnak tájékozódni a témában.

Simon Katalin